

KEMÉNY ZSIGMOND PUBLICISTAI MUNKÁLKODÁSA ERDELYBEN.

Erdélyben a publicistai tollat legelőbb Kemény Zsigmond báró és Kovács Lajos forgatták, ők neveltek hirlapírói gárdát.

A legelső erdélyi magyar hirlap 1790-ben jelent meg, előbb hetenként egyszer, majd kétszer jelent meg; kilencz óra (áprilistől) az előfizetési díjat egy darab aranyban állapították meg.¹ Programmjukat már előbb közzétették a szerkesztők. Benne három czélt tűznek maguk elé: 1. a hadi hírek közlését; 2. a nyelv művelését; 3-ik czéljük a háladatosság volt, hogy a többi lapok tudósításait ők is viszonzozzák vidékük fontosabb eseményeinek közlésével, mire azon helyzet is ösztönzésül szolgált, hogy a harctérhez közelebb estek.² A lap czime *Erdélyi Magyar Hirvivő* volt. Szerkesztői nincsenek megnevezve, de Fábíán Dániel és Cserei voltak.³ A lap azonban az év végén már megszűnt Szebenben.⁴ Van olyan író is azonban, a ki nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a lap még 1791-ben is élt, és pedig szerkesztődött volna Kolozsvárrt a szerkesztők Kolozsvárra költözésével, -- de hogy meddig élt a lap, azt csak későbbi kutatások fogják felderíteni.⁵

A lap megszűnésével, időszaki sajtója az erdélyi magyar közönségnek évtizedeken át nem volt. A Kolozsvárrt lakó Döbrentey Gábor megalapítá ugyan az első tudományos magyar folyóiratot, és *Erdélyi muzeum* czímmel megjelent az első füzet 1814. május hóban, fenn is állt néhány éven át a lap, de a tizedik füzetrel megszűnt. Ezen lap tartalmát részletesen ismertettem az »Erdélyi múzeum« — múlt évi évfolyamában.

1826-ban Kis-Szánthói Pethe Ferencz engedélyt kért az első erdélyi politikai *magyar hirlapra*, a *Hazai Híradóra*. Több mint egy év folyt le, míg az engedély megadatott és az előkészületek megtörténtek, úgy hogy a lap első száma 1827. decz. 29-én

¹ Hadi és más nevezetes Történetek II. szakasz 375. l.

² Neue Courir aus Ungarn. 1790. 28. sz.

³ Ferenczy József: A magy. hirlapir. tört. 59. lap.

⁴ Jakab Elek: Erdélyi Hirlapirodalom története.

⁵ Ferenczy: A magy. hirlapirodalom tört. 61. lap. 1887.

adatott ki. Már egy év múlva a lap czíme *Erdélyi Hiradóra* változott és Pethe halálával, mely 1832. január havában következett be, a szerkesztő Méhes Sámuel lett, tudós tanár, de nem hirlapírói pályára termett férfit. A lapnak összes számai megvannak az Erdélyi múzeumi könyvtárban, és a kolozsvári református, unitárius főiskolai könyvtárban; mind átnéztem őket, a mennyiben czélom a régi erdélyi magyar lapok beltartalmát ismertetni; de ezuttal kizárólag tárgyamnál maradva, a lapokra vonatkozó részletezéseket mellőzve, föl vesszük a fonalat ott, mikor Kemény Zsigmond báró elkezdte irányadó cikkei írását az Erdélyi Hiradóban, hogy azt később még hatásosabban folytassa Budapesten.

Az Erdélyi Hiradó kétszer jelenne egy héten meg, midőn 1842-ben a sajtó szabadabban mozoghatott, ezen évben leirat érkezett a felségtől a főkörmányszékhez, hogy tegyen jelentést az erdélyi hirlapok szerkesztői és dolgozótársai politikai elve és gondolkodása felől! . . . A 6438. 1843. f. k. sz. alatt megolvashatni ezen jelentést, amelyben ki van jelentve, hogy mind a szerkesztők, mind dolgozó társaik az összes erdélyi lapoknál semmi kifogásra vagy neheztelésre okot nem adtak. »Az Erdélyi Hiradó tulajdonos főszerkesztője — mondja a jelentés — Méhes Sámuel, dolgozó társai báró Kemény Zsigmond, Ocsvai Ferencz, Kovács Lajos és Kriza János unitárius tanár és a magyar tudós társaság levelező tagja«; voltak még munka társak, de azokat a jelentés úgy lát-szik nem említé fel. »A Mult és Jelen konzervatív lap tulajdonos szerkesztője Szilágyi Ferencz, dolgozó társai: Makoldi Sámuel, Vadas József, Szigeti Gyula Mózes, Sinczki János, Nemessányi Károly. A Vasárnapi Ujság népismerjesztő lap tulajdonosa és szerkesztője Brassai Sámuel.«

1842-ig az Erdélyi Hiradónak vezércikkei nem voltak, csak kül- és belközleményekből állott a lap! . . . Az 1842-ik év az Erdélyi Hiradót is irányadó lappá tévé, a mennyiben nagyobb tér volt szentelve a belügyekre, és állandó vezércikkei voltak — ha nem is minden számban — de a legtöbbszörben. Az orosz-lán részt a vezércikkei írásában Kemény Zsigmond és Kovács Lajos vették ki. E két férfit hatalommá emelte a lapot, mely mély nyomokat hagyott maga után Erdély lakosainak szívében.

Kemény dolgozatait, amely sorrendben adattak ki, a szerint ismertetjük! . . . *A codificatio és historiai oskola.*¹ Akadémiai értekezésnek is beválik, annyira rája van ütve a tudományos zománcz. Az e téren való kísérleteit adja elő az emberiségnek, és a végén azon végkövetkeztetésre jut, hogy egy általános codex inkább honosulhatna s volna képes átmenni a gyakorlati életbe az autocratia és centralisatio vaspálczája alatt, mint a helyhatósági rendszer mellett. »Nincs párt — írja — melynek nálunk általános codex volna jelszava; mi rendszerint indítványok utján

¹ Erd. Hir. 2. 3. sz.

kivánjuk javítani alkotmányunkat, kiegyenlíteni a kor és intézkedéseink közti meghasonlást. De ne higgyük, hogy mivel hegysoraink csaknem minden oldalról szirt falakat vonnak a magyar föld és Európa közé, a küleszmék terjedését, az idegen befolyások hatalmát is teljesen ki tudnók küszöbölni. Erdélyben — mi a legszomorítóbb körjelenségek közé számítható — egész fészkek quasi codex tartatik mellőzhetetlennek. Minden komolyabb alaku sérelem s nevezetesebb eredményü haladási kérdés évtizedek óta rendszeres munkálatokra utasítatik, és most öt vagy hét országos bizottságról van szó. Ennyinemü tárgy összefüggésbeni ellátása, annyi új és külön-fokozatu viszonyoknak polgári intézkedéseink sorába egyszerre történendő felvétele fog é teljesíttetni: arról véleményt mondani nem áll sem kedvem, sem szabadságomban.« Kemény e dolgozatán nagyon is átvonul a kedvetlenség és részben keserűséggé válik az.

Éles bonczoló késsel taglalja a *választási jogok cseréje felől*¹ című dolgozatában több megyének azon követi utasítását: hogy a helyhatósági választások miatti ellenkezések megszüntetésére tervet adtak követeiknek. A tervek irányelve az volt: az országgyűlés a sarkalatos hivatalok betöltését — kivéven a kormányzóit, udvari korlátnokit, országos elnököt és a három ítélő-mesterit — az igazgatás rendelkezése alá bocsátja, oly feltételek alatt, hogy a törvényhatósági tisztségek elnöki kijelölés és fejedelmi megerősítés nélkül szabad választás útján töltsenek be, és oly kikötéssel, hogy e tárgyban felterjesztendő törvényczikk megerősítése esetében is kötelező erővel addig fel ne ruháztassék, míg a házi pénztár tettelesen a törvényhatóságok kezelése alá nem fog jönni. Kemény fejtegetéseiben oda jön, hogy alkotmányunk főleg két nagy elv által mérsékli a végrehajtó-hatalomnak átadott befolyását: *először* az által, hogy a főhivatalok országgyűlés által választatnak. Következőleg a tartományi központi kormányzás első kezelői azon férfiak, kiknek a másodrangu eszközök kinevezésére meghatározott befolyásuk van, a nemzet innepélyesen nyilvánított bizalma után lépnek magas hivatásukba. *Másodszor*: törvényeinknek közvetlen teljeseedésbe vevői a helyhatóságok. Innen forr két erő: azon vis motrix, mely az alkotmány kerekei forgatásának megindító rugója, és azon vis inertiae, mely a szabálytalan mozdulatok és idegenszerű befolyás elhárítását eszközli, s melynek a lefolyt évtized történeteiben akkora szerep jutott. A szóban forgó választási jogcsere a nemzet és igazgatás közti viszonyokra nézve tehát abban állana: az ország lemond alkotmányunk által a végrehajtó hatalom mérséklésére fentartott egyik ellensúlyról — a diaetai választásokról — oly feltétellel, hogy a másik ellensúly, a helyhatósági, két korlát t. i. a tisztújításkori főispáni kijelölés és fejedelmi megerősítés öregbedjék. Kemény határozott véleményt ugyan nem mond,

¹ Erd. Hir. 8. sz.

de annyi kérdést tesz fel a helyhatósági két korlát ledöntése esetére, hogy azok nem fognak-e veszélyt szülni, hogy látszik, miszerint nem barátja az újításnak, az igen széleskörű municipium helyi érdekek miatt magasabb nézpontig ritkán emelkednék. Ez az ő véleménye! . . . Elismeri, hogy ha a sarkalatos hivatalok betöltése iránti osztályrészéről lemondana az országgyűlés, s helyébe a megyék tisztújításait minden kijelölés és felső megerősítés nélkül tehetnék meg, törvényhatóságaink szilárd alapot nyernének. »De másfelől — írja — és ezt figyelembe ajánlom, ha megyéinken ily gyökeres reform történik, országgyűlésünk szerkezete azonban a régi marad, s ott annyi heterogen rész és oly iránytalan vegyületben munkál, nem fog-e ez esetben megyéink tökélye és törvényhozó termeink gyarlósága ellentétül állani?« . . . Azt is kérdi, hogy különböző szín alatt, az országgyűlés hatásköre nem fog-e a megyei gyűlések hatáskörébe átlántáldni, mint kedvezőbb térre? — Majd áttér a csere folytán támadó új viszonyokra, és ha elősmeri is, hogy minden főispáni kijelölés nélkül a tisztújítás hivebben tükrözi vissza a megyei közakaratot, de idővel, amint szűkülni fognak a kiváltságos osztályok jogai, s több elem vonatik be a megyék kötelekeibe, a tekintélyre szükség van, a mit nagyban rombolna az újítás, meg osztán heves személyeskedési tusák is gyakoriak lennének. Szóval Kemény, a sok aggódó kérdéseivel bebizonyítja, a megyék iránti rokonszenvét, de túlhatalmaskodásuktól mégis tartott, és így nem áldozott föltétlenül a megyei mindenhatóság oltárán.

*Irányok*¹ című dolgozatában maró gúnnyal ostromozta a minden reformtól irtózókat, hangsúlyozta, hogy nem merész újításokról van szó, — a korkivárat s haladási főkérdések Erdélyben szerinte még csak a következők: a földesúr és robottasok közti viszonyok rendeztessenek, hogy tudhassa meg ez: mit szolgáljon, s az: hogy joggal mennyit követelhessen; az allodiumok a kivételtségig tagosíttathassanak, hogy valahára czélszerűbb és jövedelmezőbb gazdaság jöjjön létre; a földesúr is az utak készítésében valamicske részt vegyen, mert csak jó közlekedés mellett nem reked a sárban szekere s nyerhet terményei számára drágább piacot; a testvér honnali egyesülés szent ügye sikeres intézkedések által mozdíttassék elő. Ezeket tartá Kemény első sorban megoldandóknak. A második cikkében az urbér kérdésének megoldását hangsúlyozza, felsorolja a sok ellentétes véleményeket, ostromozva az oly törekvést, mely elodázni szeretné a kérdést. Kemény szabadelvű szempontból óhajtaná a kérdést megoldani, de ezen czélt miként vélné elérni, nem domborítja ki; helyesli azok törekvését, kik a telek örök megváltását akarják, de gúnyt űz kiviteli módzataikkal, amelynek bölcsesége abból áll: »hogy váltsa meg magát a pór, ha van pénze rá.«

¹ 13. sz.

Az 1842-ik s következő években az urbéri kérdések mikénti megoldása állandó vita tárgya volt! . . . Kemény lelkes hive lévén a megoldásnak, erőssen bánt az ellen táborral. *Utó hangok kórjeleink felől?* — czimű dolgozatában is e kérdésről írva, azt így végzi: »Erdély földjén a politikai lég kezd változni. Nekünk szüntelen szükség fejlődni, mint a tavasz zsendülése; különben alkotmányos szerkezetünk elsorvad, s nemzetiségünkre a koporsó szemfedele hull. A polgárosodás szünetlen terjeszti hódítmányait, s amely nép nem hajlik szelid igája alá, veszve van. A rengetegeg többnyire kipusztultak Európából, és a bölény, melynek egy hona volt csak, a nyomdéktól nem tapodott havas, elenyészett a természet országából. Ez sorsok a szellemi világban a zordon institutioknak is, és az egyedül azokban lélekezni tudó népeknek. Urbért a bosszuló polgárosodásért! — kiáltják néktek »maradozók«, — s ha e szó sokszor csendül fületekbe, velőtökig hat, ti engedni fogtok.«¹

Meleg barátja lévén Kemény a szabadelvű kérdéseknek, mindjárt fölszóltat ügyeikben, mihelyt tere volt rá. *A polgárok tisztviselői haladása*² czimű dolgozatában, két számban tárgyalja Kolozsvár városának azon kérését, mit az országgyűléshez adott be: hogy törültenék el az 1791-beli 19-ik törvényczikk megszorítása, miszerint a polgárok — ide nem értve a szászokat — csak titkárságig emelkedhetnek! . . . Kemény kifejezést ad azon hitének, hogy ezen kérvény általános viszhangra fog találni, mert oly természetes s országos viszonyainkból folyó, hogy párt kérdéssé nehezen fajulhat, és semminemű izgatásra táplálékot nem szolgálhat. Mint minden czikkében, Kemény ebben is az észhez és nem a szívhez szólott, s ennek folytán dolgozata itt sem ment a szárazságtól.

Ugyanily tárgyilagosan szól hozzá a *tisztujítás kérdéséhez*³ is! . . . Eléadja az újabb időkben tapasztalt tisztujítási eljárást, azon végmegállapodásra jutva, hogy normális állapotok még jelenben sincsenek; — az 1834-iki országgyűléshez sok remény volt fűzve, hogy osztán az füstbe is menjen. Az 1837-iki országgyűlés megszünteté az egyik főszérelmet, a kormányzék törvényellenes állását, a Karok és Rendek kezébe visszaszállott a sarkalatos és kötéslevelünkbe foglalt hivatalok betöltésének joga. »Municipiumunk azonban tovább is régi bilincsei közt maradván; az ellenzék sérelem útján kívánta a helyhatósági tisztválasztásban mutatkozó visszaéléseket elhárítani, — a kormány engedékenységre hajlék ugyan, és eleinte csillámlott némi remény az iránt, hogy ha a nemzet föliratban kéri a végelintézést, fog orvoslást nyerni. De ezen módszer iránt a vélemény-vezetőknél ellenszenv mutatkozván, a kormány a tisztválasztási kérdést törvényhozás tárgyává

¹ 14. sz.

² 24., 25., 26. sz.

³ 28., 30. sz.

tétetni sürgeté. A diaeta csakhamar e részben minden eredmény nélkül rekesztették be.« A most folyó országgyűléstől sem remél megoldást e kérdésben a sok ellentétes felfogás miatt.

Kemény Zsigmond alapos készültségét, minden kérdésben való jártasságát fényesen bebizonyítja az *Adónkról*¹ írt cikksorozatában. Részletesen szól benne az adókérdésnek alkotmányos részéről, a megajánlásról, magáról az adó-kulcsról, s annak a vagyonosodásra, erkölcsiségre, a közjövedelem és költségirányra, úrbéri viszonyaink helyes elintézésére ártalmas befolyásáról. *Állapotunk*² című cikkeiben egymással össze nem függőleg tárgyal több kérdést! . . . Az elsőben azt variálja, hogy mért bír a kormány bizonyos népszerűséggel, talán a nemzeti szellem lankadt? veti fel a kérdést. Bizonyítja, hogy az nem lankadt, hanem a korszellem napirendre tért és ennek folytán gyérül azon párt, mely avas törvényekből procrustes-ágyat készített s addig csigázott minden eszmét, míg az ezen szűk korlátok közé körömhegyig befért. Ellenben a lelkesb rész a szabadelvűséget magasb értelemben indul felfogni, érzi, hogy az anyagi intézkedések által szellemi célokat lehet elérni s hogy nem a sérelmek pártvitáiban, hanem e mezőn vannak azon életkérdések, melyeknek gordiusi csomója nagy jövődőt ígér a megoldónak. »Kormányunk — írja Kemény — a haladás barátja, ő a kor kívánatai meghallgatására hatalmas szavával felszólított, pályánkon befolyásával gyámolít. S ez jelen népszerűségének legfőbb oka.« Kemény, mint látszik, a kormány népszerűségének színezésével, a régi magyar szokást ítélte el, hogy necsak örökösen a sérelmi politika terén mozogjon a nemzet. Különsen a más két cikkében ad erős és lesújtó hangot — az eddig követett politikának! . . . »Sokan az idő óramutatójától elfordítják arcukat, hogy makacson kiálthassák: korán van még? 1842. azon év, mely legtöbbször hallá az édes csengésű koránt.« Az ily hitűeket ő reaktionarius embereknek bélyegzi. De még keményebben bán el az úgynevezett sérelmi politikát üző politikusokkal, akik valódi gátlói minden haladásnak. Így szól egy helyen: »ők folyvást azt variálják, hogy minden alkotmányunkat érdeklő törvények, ha positiv eltörölve nincsenek, teljesíttessenek előbb s aztán fogunk a szűkséges újításokhoz. De nem mondhatjuk e mi, ép oly méltán: egyáltalán társadalmi viszonyainkat illető többi törvények is hajtassanak előbb végre s majd aztán javitunk czélszerűleg rajtok? Tehát éreztessük előbb az oláhokkal, hogy ők lézengő csordakint az országban az Approbata szerint csak eltűretnek, s aztán gondoskodjunk az alkotmány sánczain kívül esőknek abba bevételéről. Parañcsoljuk meg minden zsidónak, a 82-dik edictum szerint, költöznék először kivétel nélkül zsellérnek Fehérvárra, s aztán majd tanácskozni fogunk emanci-

¹ 40., 41., 42., 43., 44., 45., 46., 47., 48., 49. sz.

² 63., 65., 67. sz.

patiójáról. Mondjuk ki előbb, hogy senki az aranyat négy magyar forinton felül (lásd a 37-dik edictumot) elváltani ne merészelje, s aztán hozzunk a pénz természetével egyező cikkeket. Hirdessük ki, miként a parasztnak és béresnek — az Approbata egyik titulusa szerint — posztóruhát, nadrágot, csizmát, duplaforintos süveget, gyólcsinget viselni nem szabad, s aztán szerkesztessünk nemzeti ipart előmozdító szabályokat.« Még több hasonló kérdést vetett fel Kemény, a melyek ha nem is mind találók, amint hogy az aranyváltási hasonlat sem korrekt, — de Kemeny kiakarta rántani az elsüppedt ország szekerét a sérelmet üző kátyuból! . . . »Az eddigiekből kitetszik — írja más helyen — miként az ki minden ügynevezett sérelmeinket elhárítatni kívánja, szertelen követel, ily emberek számára korán van még minden haladási kérdés, mert nekik előbb a multtal kell számaskodásukat bevégzeni.« Kimondja nyíltan: »hogya tulajdonképen elvbarátainkkal van nekünk legtöbb bajunk. Egyik tudja hol sajj az ország sebe, és ott oly szorgalmatosan köppenyez, hogy a testnek vérkészítésre kell minden formáló erejét felhasználni, mert a fáradhatatlan gyógyítás miatt különben sorvadást kapna. A másik okvetetlen az Approbata fonynyadt leveleiből akarja a haladási kérdések succusát kipréselni. A harmadik, bármit javasoljon az időjárás, oly kelletlenül mozdul azon pontról el, hogy lábhegyre állva, a mindig zöld borostyán egyik ágát csaknem elérte ujjaival.«

*Néhány cikk saját ügyünkben*¹ című dolgozatában arról elmélkedik, hogy mily uton lehet közvéleményt teremteni! . . . Részletesen ismerteti az angol-francia viszonyokat, majd átterve a hazai viszonyokra, nagyon kirí soraiból a megyékkel való elégedetlensége. Kimutatja, hogy a municipal rendszer sem 1831 előtt, sem 1791 előtt közvéleményt nem teremtett. »Nézzünk bár körül — írja — 1831 óta, ha nem is legszerencsésebb, de legfényesebb korszaka volt a megyei életnek. S mégis, mi iránt alkotott a jelen országgyűlés megnyitásáig szilárd meggyőződést s plántált oly eszméket, melyek a közönséges miveltségű ember agyában is megfogantak? Felelet: néhány sérelmi kérdés iránt, melyek mellett és ellen szóló minden gyámokat egy hasábra le tudnék irni. Szükséges tehát oly eszköz, mely a tanácskozó szózatok számára adatokat és eszméket szolgálhasson; mely a kor szükségzeit vizsgálja s a tömeget ezek felfogására alkalmassá tegye, mely szerény kezelője legyen azon elveknek, melyek a megyegyűléseken részletesen felfejtve, a törvényhozás útját kijelölik. De mi azon eszköz, mely nélkül a municipium földje viszonyosan parlagban fog maradni s csak gyér s olcsó közvélemény teremhet? *Az irodalom és fölkint a journalistica.* Kormányunk, midőn a sérelmek promontorium sanctumáról — így nevezék a régibb korban azon hegyfokot, hová a mesék és hagyomány sze-

¹ 73., 74. sz.

rint, Hercules oszlopa, az ó világ határköve letétek — a haladási kérdések új világába indult a nemzetet vezérelni, szabadabb sorompót nyitott a sajtónak. És a sajtó azóta, minden hiányai mellett a közélet egyik tényezőjévé kezd válni. « Bár jóllehet, hogy cikke elejére az volt írva: vége! . . . De a végén mégis kijelenté, hogy a sajtóról külön véleményt mond, miután annak sok ellensége van. Ezen ígérletét később beváltva, a fennebbi cízzel tartott igen szép elmélkedést a hírlapírók munkássága felől.¹ Párhuzamot von a könyvíró és hírlapíró közt, az elsőnek van ideje megfontoltan írni, míg a hírlapírónál a gyors munka kívántatik. És így nem csoda, ha olykor nem válogatós a szavak kitévésében, a mi keserűséget szül. Vázolja az Erdélyi Híradó higgadt komoly maga viseletét, de arról nem tehetnek ha nem zenghetnek hymnust a pártok minden magaviselete felett. « Talán tulzó követeléseink voltak — kérdi — s mivel ellenök szegült a közvélemény, vádakát szóránk a főbb szóvivőkre? Tekintsenek közzétett ohajtásainkon és a szemelvényileg hozott törvényjavaslatokon végig olvasóink és látni fogják, miként ezen törvényjavallatokkal — melyeket egyébaránt nagy örömeinkre a régi ellenzéktől sokban különböző elemű többség küzdött ki — az elvekben, kiindulási pontokban s főrészekben tökéletesen összhangzanak annyiszor megtámadott nézeteink. De nem létezik csakugyan némi különbség köztök? Igen, és pedig három felette természetes okból. Mert midőn mi a nyilvánosság pályaterére léptünk, nem volt még az anyagi kérdésekben kiformált párt, szilárd közvélemény, nem volt tehát megtörve az út, melyen nyomról-nyomra haladhassunk. Továbbá mikben alakult is már közvélemény, lehetett-e józanul kívánni, hogy lapunk minden eszmekincsnek utolsó fillérig depositariusává váljék? Végre megkövesül-e kiképzésekor a közvélemény, hogy nélkülözze azon beléletet, mely óránként a rétegekben tisztit, holt részeket választ el, kün a felszínen pedig formákat változtat és módosít? S ezen szünetleni processusban ki jósolhatja meg az utósó nehezéig, mától a holnapot? Midőn ezen kérdéssel már tisztában állunk, mutatkozik a másik, az t. i., hogy mi okon támadták olykor meg a reactio nézeteivel együtt, a néhai többség néhány tiszteletet érdemlő tagjainak terveit? — *A kapcsolatokért*, uraim! — Mi Urbért kívántunk, ők urbért összekötve különböző formaságokkal, rendszerezéssel, sérelmekkel, közállományi, magány és büntetőjogi reformokkal, helyhatósági organisatioval, adózási, kereskedelmi, katonaszállásolási, alimentatiói intézkedésekkel; urbért végre, néhány éppen ez urbért szükségtelenítő kisajátítási, örök váltsági, telek elajándékozási projectumokkal. Mi ily módok által mindent inkább hittünk lehetségesnek, mint a földesuri önkény megszüntetését, az ipar emelkedését, a haladásnak üres szópengetésen kívüli divatozását

¹ 78. sz.

és azt, hogy valaha kormányunkkal nagy érdekek előmozdítására kezdet fogjunk.* Kemény hosszú cikkének ezen kivonatolása eléggé feltűnteti az ő és a kor elégedetlenségének okait. Ez önvallomás magyarázza meg, élénk és gunyos kifakadásainak a nyitját.

Kemény Zsigmond, ki Kossuth Lajossal később oly erősen meghasonlott, első összeszólalkozását a publicistikai téren a Híradóban tette meg. Ezuttal még nem mint vitázó fél állt vele szemben, hanem felvilágosításokat adott Erdély közjogi s más viszonyairól. A vezércikk czime ez volt: *A Pesti Hírlapnak a testvérhon című vezércikkéről.*¹ Közli Kossuth érveléseinek főbb pontjait s arra felel! . . . Kossuth a reform ösvényi haladásnak több akadályait látta Erdély közjogi állapotában. Ezen akadályok szerinte a következők voltak: Erdélyben csak alsó ház lévén, e tábla pedig áll: némely országos tisztviselőkből, a három nemzet képviselőiből, és a királyi hivatalosokból, kiket a kormányzékől javaslatilag föl kivánni szokott névjegyzék nyomán a fejedelem határozatlan számban tetszése szerint meghíhat az országgyűlésre, s kik a követekkel egy táblánál ülve, mindnyájan fejenként, különbség nélkül, úgy indítványi joggal, mint egyenlő szavazattal bírnak. A reformoknak közjogi állapotunkban fekvő második akadályáról Kossuth azt hozza fel: hogy Erdély polgári élete annyira karöltve járt minden időben a vallással, hogy törvénykönyveinek — úgy szólva — lapja sincs, melyen a vallás a legfontosabb hazai életkérdésektől kezdve, legkisebb körülményig veres fonalkint végig nem szövődne, és száz óvás nem tétetné a bevett vallások jogegyenlőségére nézve. Az is akadály Kossuth szerint, hogy míg a magyar alkotmány csak a magyar nemzetet ismeri, Erdélyben három külön nemzetiség, mint törvények által is sanctionált három historiai tény igényel egymás ellenében határozó befolyást a haladási kérdések körül, melyeknek ez által lehetetlen kimondhatlanul nem nehezedeniök, lehetetlen itt-ott az egésznek javával magát ellentétbe helyezni szerető particularismus versenyterévé nem lenniök. Ezen érveléssel szemben Kemény egy helyen azt mondja: »Alkotmányunk a polgári elemet a törvényhozás egyik figyelmet érdemlő tényezőjévé emelte. 1842-ben nálunk a követi karban hatvan egyén képviseli ezt. Két csatorna hordja a közvetlen polgári érdeket, a személyi és politikai jogok terjedését, a fekvő birtoknak a hűbér-rendszer bilincseiből folytonos kibontakozását tárgyazó eszméket, az álladalmi élet vérkeringésének gyűlpontjára, országos termünkbe, hasonlatosan két folyamhoz, mely szabad közlekedést nyit, s hullámain vezeti egy idegen tartomány árucikkeit a beliparrali versenyzésre. Mert Erdélyben az aristocratia a reform útjaitól nem idegen ugyan, s meghatva a kor magas szellemétől, az átalakulás fejlesztő ösztönének enged, szünetlenül forr és tisztul, intézményeikből a halálra vált részeket külön

¹ 79., 80. sz.

választani és czélszerűkkel becserélni törekszik: de ezen a mostoha viszonyokkal s néha önmagávali kétes küzdésben hathatós segédnyer: 1-ször a városi rendtől, mely nálunk érzelemben és akaratban, nyelvben és érdekek kivétel nélkül magyar és 2-or a szász nemzetől, mely bármennyire különbözzék is szokásban és nyelvben, alkotmányban és szellemben tőlünk, páratlan becsü magánjoga által, minden el nem fogult magyar előtt régóta határtalan méltánylást vivott ki magának.« Majd más helyen így fűzi feletét tovább Kemény: »A városok már 1834 és 37-ben az alkotmányos kérdések tisztába hozatalához teljes erővel járultak. A szász nemzet pedig jelen országgyűlésünkön azon közönyösséget, mely régente menthető vala s most bűnné változott volna, szilárd elszárással levetkezvén, egyesíté magát polgártársaival, egyesült az aristocrazia szabadelvű részével és megoldva lón sok eredményteljes haladási kérdés.« A vallásfelekezeti részről így nyilatkozik: »Közjogi állapotunkban van a haladásnak még egy elősegélője, mely noha csak nemleges, néhány kérdésekre szoritkozik és napjainkban szerepet nem játszott, mégis oly futólagosan, mint most általam történik, említhető. Erdélyben t. i. ha szintén a vallási érdekek sokba belé is vegyitik magokat, semmi felekezet egyházi rende nem formál az országgyűlésen külön politikai testületet. Sőt azon egyháziak száma, kik személyileg vagy talán quasi képviselőnek fogva — kolozsmonostori convent — a törvényhozásba befolyanak, oly arányban van a diaeta többi tagjai öszvegéhez, mint 1 a 65 hez.«

Kemény hirlapírói figyelme mindenre kiterjedt!... Volt gondja figyelemmel kísérni a német munkákat, a melyek hazánkról szólottak. *Nyelvünk ügyében*¹ hosszabb nyilatkozatot tett, a melyben néhány német író röpiratait szedi széjjel, a nemzetünkről írt téves állítások miatt. Tekintve, hogy még jelenben is sok badarságot irnak külföldön rólunk, képzelhető: milyeneket irhattak a 40-es években. Kemény czáfolatát felesleges ismertetnünk, miután az általa czáfoltakat úgyis tudjuk, és így újjat nem mond. Ugyanez mondható *Szemelvényi eljárásunk felől*² irt cikkeire is!... Uj eszméket nem mond, hanem gúnyos kritika tárgyává teszi az országgyűlés és megyei gyűlések azon ros szokását, hogy minden ügyet úgyszólván eltemetnek, az örökös bizottságok kiküldésével. Elesen variálja azok nézetét is, kik az urbér megoldását még korainak tartják, mivel szerintök azok »nem a nép szivéből forrottak ki«!...

Kemény úgy zárta le a Híradóvani vezérczikkezései sorozatát az 1842-dik évben, hogy védelmére kelt a magyar nyelv hivatalos használata érdekében hozott törvényjavaslatnak. *Még egyszer nyelvügyünkben*³ czimü dolgozatában felel Roth Lajos

¹ 82., 83., 85., 86., 87. sz.

² 92., 93., 95., 96. sz.

³ 102., 103., 104. sz.

szász tanár röpiratára, mely gúnyt űz a magyar nyelvnek hivatalos használatba tévése ellen, s a röpiratban az ily mondatok sűrűn fordulnak elé: »napjaink új tanja, hogy annak, ki hazájára méltó akar lenni, magyarul kell beszélnie, eddiglen hallatlan volt«! . . . Kemény az ő bonczoló tollával széjjelszedi Roth röpiratát, és kifejezi azon óhaját, hogy bár a hozott törvényjavaslat nincs még a kormány hozzájárulása által törvénné emeltetve, de daczára a szászok tiltakozásának, hiszi, hogy a felség szentesítése be fog következni. »A kormány — írja — ugyan éppen ily czikket erősített meg Magyarországon, de ott a németek nem formálnak oppositiot ez ellenében«. Ha Róth érveléseit olvassuk a magyar nyelv ellen, mintha csak a mai zöld szászok kifakadásait olvasnók, úgy hasonlítanak egymáshoz. Keménynek nem volt nehéz elbánni Róthtal, mert valamint jelenben, úgy régen te sem tudtak érvelni a szászok, csak vádaskodtak.

A 42-dik évet tehát Kemény győzelmes publicistai hadjáratral fejezte be, leverve a szász oppositiot. Kemény azonban a publicistikai téren egymagára még csak fél munkát végzett, a másik felét Kovács Lajos teljesíté, épp oly határozott irással és tudással mint Kemény. *Edgyütt* beszéltek meg a megirandó tárgyat s a szerint dolgozták fel az anyagot. Kovács cseppel sem maradt hátrább a munkásságban Keménynél. De mert ezuttal kizárólag Kemény Zsigmond publicistikai termékeit ismertetem, mellőznöm kell a Kovács dolgozatai anyagának ismertetését. Futólag még megjegyzem, e két férfi mellett, a harmadik kitünő vezércikk írója ez évben a Híradónak: Szentivány Mihály volt. Ragyogó tollal és erős szabadelvű nemzeti érzéssel bírt és irt. A halál azonban kiragadta az élők közül 1842. év végén, és így a Híradó a 43-dik évet már csak két publicistával lépte át: Keménynyel és Kovácscsal.

Az 1843-dik évben első nagy dolgozatát Kemény az országgyűlés munkálkodásának birálatára szentelte. Bevezetésül azonban *Fejtegetéseink új sora*¹ czimmal jelezte, hogy több számra terjedő dolgozatot fog közreadni a lefolyt országgyűlésről. Hangsúlyozá ezuttal is, hogy az urbér dolgában nyomokat hagyott fenn az országgyűlés, mert ha nem is oldatott meg a kérdés: »de vígasztalódva látjuk — írja — mikép az úrbérre nézve néhány alapelvek mint az építmény talpkövei le vannak rakva, mikre tiszta szándéku honfikebel, elfogulatlan lélek, állapotunk helyes felfogása, jövendőnk kellő méltánylata, a kibékülés szilárd épületét emelendi. Az anyag tehát itt, mit összeillesztésül törvényhozásunk mint munkássága gyümölcset hátra hagy.« Majd áttér az unio kérdésére, egy helyen így folytatja: »Másik szent ügy az egyesülés vala, melyet 1837-ben néhány buzgó hazafi inkább mint vágyakat, miket testvéri rokonszenv költ fel a kebelben, mint a

¹ Erd. Hir. 1843. 10. sz.

parancsoló szükség hatalmas ösztönét fejezze ki. Törvényhozásunk most nemcsak fejedelmünkhöz intézett szavában ismételve kifejezé komoly szándékát az egyesülésre, de a szükséges előmunkálalatot, mint sürgetőt, jelölé ki. « Reményét fejezé ki, hogy ezt is az idő megoldja! . . . E bevezetés után később elkezdé cikksorozatát ily felirattal: *Visszatekintés a lefolyt országgyűlésre.*¹ Mint a czime is mutatja, aktuális téren mozgott a dolgozat, beható szemlét tartva, az országgyűlési testület egyes osztályai szelleméről is ír: »És még is lépjen — írja — valaki országos termünk karzatára, vagy mivel ez most késő, vegye kezébe a »beszéd«-tárt s nézze végig egyes kérdésekben a vitatkozások menetét, mindenütt a megyei elem viszi a zászlót, az a tengely, mely körül a kérdések megoldása fordul, az bonyolít és fejt. Oka ennek egyrészt azon körülmény, miszerint aránylag a legtöbb intelligencia itt központosul, a nemzeti bizodalom kitünő férfait e padokra hívja meg; az érdem tehát részben övék is, de dicsőség a többi kategoriák azon méltányosságának, melylyel ez állást önkényt tiszteletben tarták, s bonyolódott állásunkat azzal nem nehezíték, hogy a morális súlyt kérdésbe vegyék, vagy kétségessé tegyék.« *Magyarország életkérdése*² czimű cikkében legelőbb is megütkezésének ad kifejezést, a megyei gyűléseken történtek felett. »Két év folyt le már — írja egy helyen — mióta a magyar napisajtó szabadabb mozoghatásnak örül, s e két év nemzeti fejlődésünk történetében korszakot alkotott. Azóta a nemzeti élet minden alkotmányos téren — a helyhatóságokban — szokatlan eleveniséget mutat s ez elevenesség remény és komor aggodalom közt hányja a hazafi keblét; közvetlen eredményül azonban élesen tünteti ki municipal rendszerünk kiáltó hiányait, s ha reményre éled keblünk annak szemléletén, mennyire erősbült áldozatokra kész hazaszeretet az értelmesség táborában, más felől aggódva látjuk, hogy municipal rendszerünk jelen állapotában félrevezetett, elámitott csoportok lavinakint rohannak s borítják el az intelligencia szavát s szerkezetünkben életbevágó kérdéseknél az értelem sulya oly parányi vak tömegek ellenében, hogy majdnem kétségbe kell esnünk a jövővel felett.« Midőn ezután részletezi az ország haladását, a népi kérdések közül Kemény csak egygyet látott különös fontosnak! . . . Ezt ily érveléssel adja elé: »ha végig tekintünk Magyarhon úgynevezett napikérdésein, egyet csak, egyetlen egyet látunk, mely áthatólag nyomban éreztesse áldásait, egyet, melyben az intelligencia ereje központosul, egyet, mely a kibékülés és összesimulás érdekében hathatósan munkálанд, egyet mely mivel nemzeti vagyonságait eszközeit teremti, kiapadhatlan forrást nyit a status erejének: alapja s talpköve az ipar fejlődésnek is s ez — *a házi adó ügye!* — mert hogy is képzelhetjük mi, hogy közlekedési

¹ 1843. évfolyam: 16., 17., 18., 19. sz.

² 25. sz.

eszközök nélkül kereskedés s e nélkül minden üdvös törvények mellett ipar fejlődhessek, szóval anyagi emelkedés mutatkozzék. Amazoknak eléállítására pedig nemzeti közérő kívánatik, s annak összpontosult működése, mi célra az első mulasztatlan lépés, hogy a közczélok elérésére kívánatató közérő kiállításában az osztályok közti választófalak omljanak le, s a nemesség, úgy mint minden honpolgár, közterhek viseléséhez simuljon; mert tán csak nem fogjuk még hinni, hogy az ősi subsidionalis uton valami nagyobb-szerűt előállithassunk, sem vagyoni erőnket annyira túlbecsülni nem fogjuk, hogy a létesítendő köznemzeti mulasztatlan szükségesség vállalatokat pénzünkön eléállítjuk. Hogy az arra kívánatató tőkét teremtsük elő a kamat folytonos fizetése helyett. Minden nemzeti emelkedésnek utját egyedül az adókérdés készítheti meg, melyet oly lényegesnek tartunk, hogy előtte minden más kérdésnek, minden kecségetető számításnak háttérbe kell vonulni.« Lelkes szavakkal hívja fel az intelligens osztályt, hogy sorakozzék a megyékben e kérdés körül s küzdjön meg a felbőszült csoportokkal.

Kemény az ő bonczoló tollával ismét megvívta a harczot a magyarelleses szász-párttal! . . . *Vallomások*¹ című dolgozatában széjjel szedi a szász lapok azon szünteleni vádját, mintha a szászoknak volna okuk félni a magyar nyelv tárgyában alkotott törvényjavaslat miatt. »Ők állhatatosan hiszik — írja Kemény — hogy ama restitutio, mely országunkban a magyar nyelvnek vissza adandja diplomatikai állását, rájok halálos csapást intéz. Van-e azonban ily félelemre elég ok? Mi ez alkalommal a jogosság néz-pontját tekintet alá nem vonjuk, hanem szárazon csak az eredményekre terjeszkedünk. Ha a magyar nyelv azon állást, melyet másfél század óta a latin bitorol, ismét elfoglalandja, — mert nálunk többről szó sem lehet, — abból csupán annyi következend, hogy a szász a máskét nemzetteli közlekedésben, mint eddig tévé, továbbra is idegen nyelvet fog használni. De ezen eredmény magában foglalja-e a lét vagy nem lét kérdését? Vizsgáljuk meg, minő részek nyitvák még s maradnak meg nem támadható sajátul a german nemzetiségnek? Azt említeni sem kívánom, — mert földvidítésnek elég aligha volna — hogy saját tüzelőiknél s oltáraik előtt az anyai nyelv hangjait használhatják; de fölhozni sietek, miként a szász nem pusztán csak nép, hanem saját-szerű intézményekkel és alkotmányos szabadsággal bíró nemzet. Tekintsünk e mezőre. A kebelbeli közkezelés és birói hatalom nálok minő nyelven gyakoroltatik? Németül. Továbbá nem tartatnak-e a szászoknál szintugy kerületi gyűlések mint a magyar földön marchalisok? És ezen helyhatósági életnyilatkozat minő hangokban tör ki? Németül. Végre, midőn a magyar és székelynek rég megszűnt, nincsen-e a szászok jelenleg is nemzeti gyűlése? És ezen erő-

¹ 27., 28., 29. sz.

központosítás által nagy jelentékenységgű intézmény, határozatait hogyan vitatja meg és jegyzi föl? Németül. Ohajtjátok-e tehát nyelvetők virágzását s nemzetiségűk maradandóságát? Igen — felelitek ti — oly vágyoszomjason sovárognak, mint a huri-kéjt az igazhitű izlam követő s oly makacson igényeljük, mint ez naponkénti ötszöri mosdás s imádság és egy mekkai út által a tökéletes megtisztulást. Terjesszétek ez esetre közügyeitekbeni részvétet néhányakról sokakra; represszétek meg a kizárolagosság kéréget, mely alkotmányos működéstököt lemezével bevonta; törüljétek le azon hivatal-hatósági penészt, mely polgári éltetőkre oly beteges szint borít; építsétek — mint mi tevők s mint nektek jogszerűleg tenni kellett volna — szélesebb alapra municipiumotokat s nyujtsatok tisztább képviseletet a nemzeti gyűléseknek és vezessétek be mindkettőnek termébe a nyilvánosságot: ha ezeket végrehajtatok, nem csak az európai miveltség és kormány nyert bennetek új hódítmányt; hanem nemzetiségűk legvékonyabb érzetében is új erő fog szétterjengni s a german nyelv, mely bármit mondjanak, jelenleg csupán a miveltség szűk territoriumán keskeny csatornában folydogál, kiáradand a gyakorlati élet mostanig meddő telkeire s enyhülést fog meríteni belőle nemcsak a könyv, de az ekevas embere is. Midőn a magyar nyelv visszafoglalásai ellen irtó harcra készülődnetek, jusson eszetökbe azon mezőségi gazda, ki egy barázda fölött, melyhez — ki tudná miért? — jogot formál, költséges pört folytat, míg egész szántó-földjét szünetlen parlagban hagyja.« Kemény dolgozatából elég volt ennyit kivonatolnunk, hogy láthassuk, mily erős logikával vitta harcait a szászokkal szemben.

*Nyilatkozat és fölszólítás*¹ címmel azt bizonyítgatá, hogy semmi alappal sem birnak a szászok azon vádaskodásai, miszerint jogaikon sérelem történt a magyar nyelv érdekében hozott törvény által. Összehasonlítást tesz e tekintetben a magyarhoni és erdélyi ily irányu törvények közt, azt hozva ki belőle, hogy az erdélyi nem oly szigorú, mint a másik, tekintettel voltak a szászok érzékenységére. »Ezen különbség — írja Kemény — abból áll, hogy a magyarországi az országban lakó idegen ajku népek nyelvei közt semmi kiválólagosságot nem tűr, hanem mindenikkel szemben a közállományivá emelt magyar nyelvet egyenlő jogigényekkel ruházta föl: az erdélyi törvényjavaslat pedig, figyelemmel méltán nem mellőzött történeti és alkotmányos okokból, két categoriát épít: egyikbe helyezi a szabadalmazott és unionk tagját tevő szász nemzetet, a másikba hazánk több idegen ajku lakosait. Továbbá noha nyelvünket közállományivá restituálja és a latinnak másfél százados bitorlását sok tekintetben megszünteti, mindazáltal követeléseiben annyira óvakodó, sőt néhol tulengedékeny, hogy a magyarországgal — melyet egyébaránt tulságosnak még a reactio

¹ 33., 34., 35. sz.

józanabb része sem állít — egy napon alig említettetik.« Kemény ezen állítását részletesen is bizonyítja, — valamint kimutatja, hogy a német nyelv nincs háttérbe szorítva a Királyföldön. Kemény érveléseit végig így összpontosítja: »a magyar nyelvnek közállományivá emelése korlátok alá vettetik a királyi földnek kebelén kívüli viszonyait illetőleg azon részben, mennyiben a szász nemzet a dicasteriumokkal és törvényhatóságokkal tetszése szerint magyarul vagy latinul közlekedhetik. De a törvények csak magyar szöveggel birandnak, és a királyi leiratok, kormányszéki rendeletek a szász nemzethez is magyar nyelven fognak intéztetni, valamint szintén a k. táblai, kincstári s a magyar és székely törvényhatósági levelezések. Továbbá mi a királyi föld belviszonyait illeti: e mezőn a magyar nyelvnek semmi közállományi szerep kiszakítva nincs, hanem itt általánosan a germán nyelv használtatik. Következőleg ennek van kizárólagos szabaditéka a főbb és alsóbb itélő székek, s a közkezelés és helyi igazgatás minden ágazataiban. Németül vitatattak meg s ennek határozatba át a kerületi és a köz nemzeti gyűlés minden tárgyai.«

Ezen bővebb kivonatokból látható, hogy Kemény nagy súlyt helyezett arra, miszerint a szászok közt lábra kapott magyar-ellenes mozgalmaknak elejét vegye. Azért kísértc figyelemmel az izgatók hirlapi nyilatkozatait és olykor-olykor lecsapott rájuk. Nem rajta múlt, ha végre mégis a szász túlzók kerekedtek túlsúlyra a békésebb elem felett. Tekintve azonban a megindult nagy magyar-szász lapok közti vitát, mely mind inkább általánossá lett s elhuzódott egész a szabadságharcz bekövetkeztéig, Keménynek az e tollharczokban való résztvevését be kellett mutatnunk, — daczára, hogy a szász lapok alaptalan ráfogásaikkal eléggé tisztában lehetünk, mert hiszen jelenben is — szinte 60 év mulva a fennebb vázolt küzdelemtől — állandó jelszavak: — a magyarosítási vád! . . .

*Közoktatás*¹ czim alatt elmélkedik Kemény közoktatásunkról. Az ő határozott meggyőződésével fejti ki: hogy tudatlanságban hagyni a népeket továbbra is nem lehet. »A nép felvilágosodása — kiált lelkesen fel — csak zsarnok uralkodást ejthet veszélybe, tudatlansága ellenben a nemzetek sirja«. Magas journalistikai színvonalon álló fejtegetését így fejezi be: »Közoktatás tehát a nemzetnek egyik, a legvilágosabb jelekben mutatkozó s annyival sürgetőbb szüksége, mivel azon gyümölcsöt, melyet a közoktatás fája termend, nem egy nyár melege érlelendi meg. Közoktatás alatt pedig értjük az országosan bőven segélyezett, minden leendő polgárt kötelező elemi oktatást s a subjectiv erők és tehetségek, meg az egyéni czélok szerint intézett szabad felsőbb oktatást. Mert mint előbbi czikkünkben érintők, csak ennyire köteles, ennyire van jogositva az álladalom, ha czélját elérni úgy akarja,

¹ 57., 58. sz.

hogya a személyi szabadságot el ne nyomja. Kötelező elemi oktatás nélkül csak azon régi rosszak maradnánk, miszerint ki valami keveset írni, meg olvasni tud, faluink legnagyobb részében mint valamely kiváltságos, felsőbb lény tiszteltetik s a szegény tudatlan nép általa legtöbbszörre exploitiroztatik — kihasználják. Azért kívánatos volna, hogy bizonyos nem távol idő alatt az írni olvasni tudás szünnék meg társadalmi kiváltság lenni, ellenben a nem tudás tekintetnek politikai incapacitásnak. Közoktatásunknak általában fokozatos, specialis és professionalisnak kell lenni. Tapasztalás szerint ma már csak az unitas és specialitas vezetni üdvre a népeket; — csak így nyerhetne synyledező földmívelési- és már oly vén gyermek kézműiparunk és kereskedelmünk, valamint minden anyagi és szellemi természetű osztály a hazában ügyes munkásokat. Csak így nyilhatna az eddig minden terv és cél nélkül képzett és épp úgy terv és cél nélkül életbe-léptetett ifjságunknak méltó pályatér ereinek sükeres felhasználására, a helyett, hogy mint most, éltehozzán ásitozzék az országos irodák zsbibasztó levegőjében.« E magas röptü nyilatkozat után adott ki egyes rubrikázott kimutatást is: *Népiskoláink statisztikája*¹ czimvel, apró részletekig ismerteti, hogy egyes vallásfelekezeteknek hány iskolájuk van, s hány gyermek részesül oktatásban.

Az iskolai téren való barangolás után, Kemény Zsigmond megint a szászoknak ad oktatást, s talán egyszer sem bánt el velök oly keményen, mint *Királyföld-Szászföld*² című dolgozatában. Kiméletlenül leránta a szász elégedetlenek álarczát, valódilag mutatva be őket a közönségnek. Kimutatja először az unalomig hangoztatott magyarosítási vád alaptalanságát. »Ezek szerint — írja egy helyen — nem arról van szó, valamint sohasem is volt, mikép magyarosittassanak a szászok, hanem fogja-e engedni a törvényhozás, hogy a szászokkal együtt lakó magyarok teljesen elnyomassanak, hogy nemzeti nyelvünk számüözött idegen gyanánt létezzék akárhol a magyar korona alatt, hol azt szabad polgárok sajátjuknak vallják. Vége uraim a mystificatioknak. Koránsem a magyarság saját nemzetisége körüli törekvései egyedül az, mi annyi jajveszékést költ fel. Nem nyelvetöket féltitek, erre tán magatok is mosolyognátok, de féltitek az egyedáruságot, kiváltságokat jogban, hivatalban, mesterségben s minden álladalmi kedvezésekben. És e mezőre vitetett már most a szász lapok által a tusa és az egész szász föld vagy királyföld feletti vitatkozás sajátkép azon alapkérdést foglalja magában: vajjon kizárólagos joggal birja-e a szász nemzet azon tért, mely egykor lakásul nekik kijelöltetett, vagy a többi velek együtt lakó nemzetekkel egyenlő jogállapot az alap, s lehetnek-e a többi nemzetbelieknek is jogos követelése a jeles polgári alkotmány jótéteményeirez vagy sem«? E felvetett kérdésre Kemény az ő éles ítélő-tehet-

¹ 41. sz.

² 43., 44. sz.

ségével válaszol s kimutatja, miszerint törvény és igazgatás mindég egyiránt rendelte a jogegyenlőséget s alapelv gyanánt állott fenn mindig, mikép a Királyföld lakosai egyiránt szabadok, mert annak természetével a jogkülönbség meg nem fér. De a szászok, a köztük lakó más fajuaktól elharácsolták jogaikat.

Az erdélyi intelligens magyar közönséget kellemetlenül lepte meg Keménynek a *Szemle*¹ című czikkorozata, mint melynek bevezetésében (junius 6.) tudtul adja, hogy még csak e hó végéig lesz munkatársa a lapnak, visszavonulni kénytelen; ez okból napi kérdésekhez már nem szól hozzá, hanem szemlét tart az utóbbi féléven történtek felett. Legelőbb is annak ad hangot, hogy valódi közvélemény Erdélyben még nem mutatkozik. Azonban elismeri, hogy létezik nálunk is annyi éberség: »hogy nem fekszünk hanyatt esztendőig, mint a hét-alvók; sőt kiváltágaink bástya-fokára s körfalparkányaira olykor öröket állítunk ki, és néhányan arról is gondolkodtunk már, miként, hogy egy divatos kifejezéssel éljek, jó volna az alkotmányos sánczok közé másokat is bevenni — majd utóbb. Támadtak nálunk is annyiféle érdekek, hogy vagy két párt alakulhatott, és a vezérek összpontosíthattak magok körül a közügyekben résztvevők gyér soraiból egy egy zászlóalj, választhattak magoknak törekvési czélt, harczjelet melyért s mely alatt küzdjenek. És e harczjel nem oly biztos ugyan, mint a római legióké, de arra minden esetben jó, hogy általa bármi kevés közügybeni mozgalom ébresztessék, a még kétkedő rokonszenyűek és egynézetűek itt-ott tett-erőre ébresztessenek, s a legközelebbi czélok közül valamicske eléressék«. Majd rátér az országgyűlésre, és behatóan ismerteti az okokat, hogy miért nem volt a közelebb lefolyt országgyűlésnek — melyhez kinyitásakor annyi eredményről előérzetet kötének — majd semmi eredménye.

Kemény utolsó dolgozata az Erdélyi Hiradóban ezen címmel jelent meg: *A földbirtok szétporlásáról*.² Oly szakértelemmel tárgyalja a közgazdasági kérdéseket, a mely csak becsületére válik azon kornak, hogy ily hazai publicistákkal is rendelkezett. Kemény érveléseinek legnagyobb része olyan, hogy akár ma kiadható lehetne! . . . A földbirtok határtalan elaprózása ellen szólal fel, a mely teméntelen kis birtokot fog szülni, a valódi megélhetés reménye nélkül. Hogy külföldön is vannak apró birtokok, ez szerinte nem ok a hasonló követésre, mivel ott van ipar, mely lehetővé teszi a kis birtokon való megélhetést is. »Három főtulajdon — írja Kemény — pedig az, mit alkotmányos polgártól megkívánhatni, ha mértékesnek akar tartatni; első: hogy gazdasági állása által elég független legyen, kedvezés és pártfogásra nem szorulni, sem kegyvesztéstől félni, s elég tehetős, hogy a közbj előmozdítására és a rend fentartására nemcsak rendes időkben adhassa meg önkénytelen vagy törvény szerint a magáét, hanem hogy szo-

¹ 45., 46. sz.

² 48., 49., 50., 51. sz.

katlan időkben is rendkívüli segílyt nyujthasson be a jogállapot fentartására, s kün a nemzeti integritás megőrzésére. Második: hogy szellemileg elég képzett legyen a községi és felsőbb hatóságok kormányzásában munkás részt vehetni, polgárjogait érteni s azokat erőteljesen védhetni a törvényes formák között, és alkotmányos polgár kötelességeit (pl. a képviselő, vagy választó, az eskütt és honvéd tisztét) egész terjedelmökben teljesíthetni. Harmadik: hogy gyermekeit oly állapotba tehesse szellemi és gazdasági tekintetben, hogy közülök minél többen teljesíthessék a mértékes honpolgár kötelességeit. Mind ezen tulajdonokkal már az apró birtokos nem bírhat.« Majd érdekes gazdasági fejtegetésekbe bocsátkozva, végül kimerítő okadatolással a földbirtok elaprózását a következő intézkedések által véli meggátolhatónak. 1. Nyujtassék kedvezés a gyáriparnak védvámok által. 2. Csökkentessék az apró birtokosok száma, ott, hol már igen elszaporodtak, áttelepítés által oly vidékekre, hol még a népesség gyér, s a műveletlen földek terjedelmesek. »A helyett — írja Kemény — hogy a háromszéki székely élmeért Moldvába vándoroljon, s némely örmény kereskedő székely gyarmatot telepítsen ott benn vásárlott pusztájára, üdvösebb volna mind nemzetiségi, mind politikai, mind pedig közgazdasági tekintetben, ha magyar mágnásaink mezőiségi s másutti, vajmi keveset jövedelmező, terjedelmes műveletlen mezeikre telepítenék őket kedvező föltételek alatt« 3. Ajánlja a tagosítást. 4. Oszttassanak fel a közbirtokok osztható részei is, a közös birtokban nincs sok haszon. 5. A roppant terjedelmű korona-javak adassanak ideiglenes avagy örök bérbé. »Ezáltal egy számos tehető birtokos rend — új, erős oszlopa a trónnak — fejlődnék ki, s a financialis és nemzetgazdasági szempont is végtelenül nyerne.« 6. A majoratusok eltörlendők. 7. Oda hatni törvény által, hogy örökléseknél a birtok inkább egy kézen maradjon, mint hogy az örökösök közt feloszolják. Kemény ezen kívánatát a kis birtokra alapítá, hogy ne tagoltassék az még jobban széjjel; a többi örököst pénzben kívánta kielégíttetni. »Ezek azon eszközök — végzcikkorozatát Kemény — melyeket az apró gazdaságból eredő roszak tovább harapózásának gátlására és meggyógyítására célirányosan és sükerrel alkalmazhatóknak vélünk.« Tekintve, hogy a földbirtok elaprózásának kérdése máig sincs megoldva, szükségesnek láttam azon pontozatokat közölni, melyeket Kemény a 40-es években már hangoztatott, és mely pontozatok közül van olyan is, mely jelenben sem hagyható figyelmen kívül.

Kemény Zsigmond publicistikai munkáilkodása Erdélyben ezzel megszűnt! . . . Hogy mi volt az oka a laptól való visszalépésének, ezt ő nem jelzé azon dolgozatában, midőn nyilvánítá az olvasóknak, a laptól való kényszerült visszaléptét. De e kényszerült szóban mégis elárulta, hogy nem önként válik meg a laptól. Maga a lap-szerkesztő: Méhes Sámuel, a junius 13-diki számban nyilatkozik e tárgyban, mástél hasábon szólva olvasóihoz lapja

ügyében. De világosságot e kérdésre ő sem vet. Bevezetésében szólva a lap eddigi munkálkodásáról, majd így folytatja: »Kemény Zsigmond báró és Kovács Lajos, kik másfél év alatt a Híradó vezérczikkait kizárólag adták, ezen félev végével visszavonulnak. Valamint mélyen fájlaljuk e vesztsést, úgy reméljük is, mikép nem kimélve sem áldozatot, sem fáradságot, e hiány lehető kiegyenlítésére, Híradónk ezentúl is a józan haladás organuma leend.« sat. Kemény említé, hogy ő kényszerülve van visszalépni, a szerkesztő fent mély sajnálattal veszi ezt tudomásul, látni való, miként e két jeles publicistának a laptól való eltávolítása a kormány műve volt. Közbevetőleg megjegyzem, hogy a szerkesztő azon kitétele, miszerint a vezérczikkait kizárólag Kemény — Kovács írta, nem felel meg a valóságnak, mert más nevéktől is láttam czikkeket, s különösen Szentiváni irt sokat. Az azonban tény, hogy Méhes csak névleg volt szerkesztő, nem termett ez állásra ő, s ezen tisztet Kemény és Kovács teljesíték jóformán. Méhes a technikai részekkel bibelődött. Ugy látszik az ármány megirigyelte a lap helyzetét e két kitűnő publicista munka erejénél fogva, vegetálván mellette a Szilágyi által szerkesztett conservatív lap, — följelentés tétetett ellenök! . . . Bevádolták Méhest a felség előtt, hogy lapjának tulajdonjogát Keményre és Kovácsra akarja ruházni, mire az erdélyi udvari cancellaria felszólította a kormányzót, hogy puhatolja ki, mi van a dologban s közölje az eredményt vele. Gróf Teleki kijelentette, hogy Méhes ugyan szándékozott nyomdáját hirlapjaival együtt eladni, ha vevőre akadna, de a jogátruházásról szó sincs, sőt minden rendén megy. Méhes ismervén a cenzurái s hirlapkiadási rendeleteket, ezek ellen nem vét, panaszra egyáltalában nem szolgáltat okot.¹

Mindamellett Kemény és Kovács helyeiket nem tarthatták meg, több mint valószínű túl szabadelvűségük miatt, — nem sokára ezután a kir. főkormányzók az Erdélyi Híradó szerkesztőjének egy jelentését terjesztette fel, az iránt, hogy báró Kemény Zsigmond és Kovács Lajos helyett Ocsvai Ferencz doboka-megyei ülnököt, Kriza János unitárius tanárt és Szabó Jánost vette maga mellé munkatársakul. Ocsvait, mint már segéd-szerkesztőt, a kik mind hárman józan gondolkodásmódjukról eléggé ismeretesek, s ezt a felség elébbi legmagasabb elhatározásával elintéztnek jelentette ki.

Kemény és Kovács voltak Erdélyben a publicistikai irodalom megeremtői! . . . utánnok léptek fel: Ocsvai, Dósa Dániel, Kőváry László, Vida Károly, mint szabadelvű publicisták. Kemény mély tudásával azonban egy sem vetekedett, nem szólva Kovácsról, ki hirlapírói pályáját jóformán csak kedv- s időöltésből űzte. Szathmári birtokos volt, e réven gyulafehérvári követ lett az erdélyi országgyűlésen. E két férfiú volt Erdély hangadó publicistája. Kemény dolgozatai arról tesznek tanuságot, hogy ámbár municipalista volt,

¹ Jakab Elek: Az erdélyi hirlapirodalom története. 78., 79.

de nem odaadó vak hive, hogy túlkinövéseit elnézze. Lelkes hive volt a szabadelvűségnek, de mint cikkei mutatják, a Wesselényi-Kossuth izgató politikának nem volt hive. Határozott ellenfele volt az úgynevezett »sérelmet«² üző politikának, maró gúnynyal szól e tekintetben cikkeiben. Az unio lelkes barátja, a nélkül, hogy e téren is túlzásba menne. Államférfiui tapintatosság sugárzik ki minden dolgozatából, mik az észhez és nem a szívhez szófoltak. Dolgozatait, látszik, túl nagy gonddal készíté, egész apparatussal világosítá a kérdést minden oldalról meg. E nagy lelkiismeretességre vezethető vissza a kissé túlhosszadalmasság, hasábokra terjedve cikkei, s a legtöbbje több számra terjedő. De hát akkori időben a publicistának nemcsak írni, de oktatni, is kellett.

1840-ig a magyar hírlapok jóformán csak hírek közléséből álltak, azt sem adva rendszeresen. Csodálhatni-e, hogy midőn végre önállóan is kezdtek a lapok gondolkozni, nem volt azt megértő közönség s nekik kellett azt teremteni, magukhoz felölelni. Mint ma a gyereket, úgy kellett a nagy közönséget minden kérdés felől oktatni. Országgyűlési tudósításokból nem okulhattak az emberek, mert a lapok szintelenül közölték azokat, — a publicistáknak kellett a vezérszerepet vinni és megértetni az egyes kérdéseket a közönséggel. Kossuth e tekintetben a szívhez is szólott, Kemény ellenben nem lévén izgató, az ész mellett a kedélyre akart hatni. Épp azért vezércikkeiben igen kevés az izgató elem. Doctrinaireszerű hang vonúl keresztül rajtok, hidegen számító elme fejtegetései inkább, mint a szívet erősebb mozgásba hozó enthusiasmus lelkesítő varázsszavai! . . . De azért hatástalanul nem irt már ez időben sem, midőn a publicistikai pályára lépett. Minden cikkében avagy a legtöbbször volt gond arra fordítva: hogy az értelem mellett a kedélyre is hasson. Nem volt még meg e korbeli cikkeiben a formának az az ünnepi disze, a mik egy évtizeddel utóbb irt mintaszerű vezércikkeit jellemzik, — de minden, a mit irt, világos főre, bonczoló elmére mutatott, ki nem a látzatból meríti meggyőződése bizonyítékait, hanem mindenben a lényegét vizsgálja, okoskodva elemez és bonczol.

Kemény Zsigmond szerénységét semmisen jellemzi jobban, mint hogy ő magát túl nem becsülve, nem szívesen vált meg az Erdélyi Híradótól. Holott oly tollal biztosítva volt a fővárosban is a kenyere. Ez érzetből kifolyólag írta azon szavakat: hogy neki válnia kell a laptól. Elmenetelével nagy űrt hagyott hátra, az erdélyi magyar hírlapirodalom mesterét vesztette benne. Az ő hírlapirói fellépéssel kezdődött el Erdélyben a magyar lapokban a vezércikk írás. Addig a vezércikk rovatot is a Híradóban — a hírek közlései tevék. Szerény vidéki lapnál kezdte pályáját Kemény, hogy később a magyar publicisták fejedelme legyen. Első publicistikai dolgozatainak ismertetését adom itt, a miknek legnagyobb részét olvasni még mai is tanulságos és gyönyörködtető.

ÜRMÖSSY LAJOS.